

Милош Ковачевић
 Филолошки факултет, Београд
 Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

ЗНАЧАЈАН ПРИЛОГ СРПСКОЈ СИНТАКСИ

Миланка Бабић, *Огледи из прагматичке синтаксе*,
 Источно Сарајево, Универзитет у Источном Сарајеву,
 Филозофски факултет Пале, 2010, 227 стр.

Својом првом књигом србистичкој јавности представља се др Миланка Бабић, професор за савремени српски језик (синтаксу, морфологију и норму) на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву. Основни предмет књиге издвојен је већ у самоме наслову, то су огледи из прагматичке синтаксе. Осам огледа што чине ову књигу разврстани су у два поглавља: 1) *Синтаксичко-прагматички прилози*, и 2) *Морфосинтаксички прилози*, с тим да је пет „синтаксичко-прагматичких“, док су три „морфосинтаксичка прилога“.

Синтаксичко-прагматичким прилозима именовани су огледи који се баве питањима комуникативне синтаксе, питањима везаним за структуру (комуникативне) реченице и/или исказа. Од пет у књигу укључених „синтаксичко-прагматичких“ прилога трима су предмет интерогативне форме реченица, и то једноме синтаксичко-семантичке особености упитних реченица с партикулом *да*, а двама синтаксичко-семантички проблеми реченица односно исказа са функцијом реторичког питања. Сва три рада одликује критеријално утемељена и исцрпно проведена синтаксичко-семантичка анализа експлицитно издвојених спорних и/или у досадашњој литератури уопште или једнозначно неразријешених питања. Тако је, на примјер, у анализи упитних *да*-реченица ауторка најприје дала (не)спорне карактеристике упитних конструкција, па (не)спорне карактеристике лексеме *да*, након чега је издвојила структурне карактеристике „упитних реченица с формантом *да*“, које се реализују као структурно проста (*Да није и ово сан?*), сложена (*Да причамо о добром човјеку, да се дивимо сами себи како смо учинили добро дјело, да ликујемо над безобзирним људима?*) и комуникативно редукована синтаксичка конструкција (*Он да мени шако?*), потом се

ауторка посветила разјашњењу питања „елизије и парцелације као поступка настајања упитних реченица с формантом да“ (*Да ли да ћушујем? < Да ли треба да ћушујем?; Зар да одустианем? < Зар треба да одустианем?*), да би на крају освијетлила и „семантичко-прагматичке вриједности“ ових конструкција. Тих пет надопуњавајућих и међусобно прожимајућих корака анализе на најбољи начин одсликавају ауторкин методолошки пут разрјешењу јасно издвојенога и постављенога питања. Такав пут, као што се види, нужно укључује историјат питања, освјетљење структурних, семантичких и прагматичких аспеката разматраних конструкција. Због тога није ни чудо што су закључци такве анализе готово егзактни, и то с обзиром на све у анализу укључене критеријуме: и онај структурни (структурна обавезност партикуле *да*, остварење у оквиру моно или полипредикатске конструкције, доминантност презента у предикату, „брисање“, односно редукција као творбени поступак), и онај семантички (тотално питање, с могућношћу прерастања у реторичко) и онај прагматички (најчешће се, захваљујући економичном изразу, остварује „као реплика у дијалогу, као спонтана реакција говорника на иритирајуће потицаје или појачан израз његових емоција у разним разговорним ситуацијама“).

У двама осталим радовима што за предмет имају интерогативне конструкције ауторка се бави спорним или научно недовољно освијетљеним питањима конструкција са значењем реторичког питања. У првом карактеристикама синтаксичког облика реторичког питања са ријечцом *ли* у ратној штампи Републике Српске (гдје се готово минуциозном анализом освјетљавају бројне структурне специфичности ових конструкција, у вези с њиховим семантичким „посљедицама“), док се у другом раду ауторка бави односом афирмације и негације у реторичком питању, при чему критеријална и продубљена анализа резултира врло значајном и недвосмислено исказаном закључном резултату да реторичко питање као „сложени језички знак показује особеност која се огледа у неподударности између истинитосне вриједности упитне форме и изјавног значења, у начелу према пропорцији: *ујиййна йојшврдна форма > изјавно одрично значење; ујиййна одрична форма > изјавно йојшврдно значење*. Негација је обавезни прагилац реторичког питања овог типа. Испољава се као:

а) структурна – у формалној структури упитне реченице са негираним обликом глагола у функцији предиката, према обрасцу: *ујиййна одрична форма > изјавно йојшврдно значење*,

б) семантичка, са имплицитно одричном компонентом значења упитне афирмативне реченице, што репрезентује формула: *уитна пошврдна форма > изјавно одрично значење*,

в) лексичко-семантичка – у виду супституције упитно-односних замјеница и замјеничких прилога из формалне структуре реторичког питања њиховим антонимијским еквивалентима у семантички успостављеној неинтерогативној структури“ (стр. 95).

Нигдје досада, колико нам је познато, нису тако јасно издвојене и у своје прожимању освијетљене структурно-семантичке карактеристике реторичког питања с обзиром на негацију као његову најзначајнију иманентну особину.

Два преостала прилога из групе „синтаксичко-прагматичких“ баве се структурно-семантичко-прагматичким питањима неких екскламативних конструкција. Први питањем структурно-семантичких особености екскламативних исказа са замјеничко-прилошким формантом (гдје ауторка издваја и са синтаксичко-семантичко-прагматичког аспекта освјетљава све форме екскламативних конструкција са упитно одричним заменицама као „лексикализованим јединицама експресивне семантике“). Други прилог посвећен је анализи конструкција с унутарреченичном екскламативношћу (тј. конструкција с узвичником у унутарреченичној позицији). Детаљна на богатом корпусном материјалу проведена анализа показала је да „узвичник у унутрреченичној позицији јесте средство стилистике и прагматике, стилистичко-семантичке десемантизације текста у оквиру различитих функционалних стилова“, с тим да је његова примарна функција „интенцијом адресанта условљено везивање пажње адресата за маркирани елемент или цјелину“ (147).

Поглавље морфосинтаксичких прилога чине три рада: 1) *Грамајичко-прагмајичке везе презентативних партикула* ево, ето и ено у екскламативним конструкцијама, 2) *Морфолошко-синтаксичке карактеристике конвенционално-афективних партикула*, и 3) *Морфолошко-синтаксичке специфичности узвика у српском језику*. У првом од тих радова издвајају се синтаксичке специфичности презентатива у оквиру осталих партикула (обликотворни су и нужни конституенти структуре исказа у коме се налазе), затим њихова улога у творби екскламативних исказа, и на крају семантичко-прагматичке карактеристике екскламативних исказа с партикулама, при чему се као њихова најзначајнија (типична или контекстуална) значења издвајају: деиктичност, директивност, давање/пружање, појављивање, налажење, скретање пажње, упозорење, резимирање, ликовање, намјера, опклада, јављање,

пријетња, вријећање и сл. Све то показује да су презентативи врло битна „врста ријечи“ за изражавање екскламативности у српском језику. И други рад посвећен је анализи партикула, али сад конвенционално-афективних (тако, *тешко*, *дабогда*, *благо* и *нека*) као нужних конституената одређених типова екскламативних исказа. У анализи су издвојене и детаљно описане структурне и семантичко-прагматичке карактеристике свих исказних модела с овим партикулама. Доказано је да „говорни чинови које ове партикуле уводе подразумевају и симпатетички и антипатетички обојену семантику, а и једни и други експлицирају изразито јака осјећања“ (195). Посљедњи рад у књизи посвећен је узвицима као врсти ријечи и њиховој улози као исказа или конституената исказа. Указано је на обличке, акценатске и лексичко-семантичке посебности узвика, из чега је проистекао закључак да „означеним код узвика није обухваћен појам одређен конвенционалним релацијама језичког знака, него прије спонтаним сензорно-когнитивним процесима“ (215). Због тога је, за разлику од осталих врста ријечи, узвик „најчешће фоносимболичка представа одређеног стања или ситуације“, па зато „у синтаксичким релацијама узвик функционише као самосталан исказ са прагматичком илокутивном снагом“ (217).

Из наведеног кратког приказа „морфосинтаксичког“ поглавља ове књиге види се да сваки од тих трију радова као основну тему има улогу одређене морфолошке (пот)категорије ријечи у обликовању екскламативних исказа, при чему је увијек тежиште анализе не на датим морфолошким јединицама него на исказу као цјелини, тј. на његовим структурним, семантичким и прагматичким карактеристикама. По томе су анализе у овим радовима методолошки готово подударне оним из радова укључених у прво поглавље. Све те анализе обједињује – што и јесте највећа вриједност ове књиге, а уједно и научног рада уопште – јасно издвојен научни проблем, још јасније дефинисани и примијењени по правилу троврсни (синтаксичко-семантичко-прагматички) критеријуми анализе и њихова увијек прецизно проведена хијерархизација, богат најчешће функционалностилски разноврстан корпус (који готово да искључује сваку случајност у закључивању) на коме се анализа проводи, и на крају скоро критеријално нужни егзактни закључци, који малтене самоочигледно указују на доприносе датог истраживања у односу на резултате што их нуди литература. Због тога књига-првенац њеног аутора, Миланку Бабић, представља као научно врло утемељеног системскопрагматичког лингвисту.

Примљен новембра 2010,
прихваћен за штампу јануара 2011.